

ถอดรหัสพิธีกรรมสาบานเลือดในโลกวัฒนธรรม

พิธีกรรม “สาบานเลือด” เป็นหนึ่งในรูปแบบของพิธีกรรมที่สามารถพบได้ในหลายวัฒนธรรมทั่วโลก ตั้งแต่พิธีกรรมพี่น้องร่วมสาบานในวรรณกรรมโบราณจีนยอดนิยาย เช่น สามก๊ก ไปจนถึงพิธีกรรมในกลุ่มอาชญากรรมอย่างยาภูเขาในญี่ปุ่นหรือกลุ่มมาเฟียในยุโรป แม้ในสังคมสมัยใหม่พิธีกรรมนี้อาจถูกมองว่าเป็นสิ่งที่บิดเบือนหลักปฏิบัติทางสังคม หรือถูกมองว่าเกี่ยวข้องกับความรุนแรง หากแต่ในทางมานุษยวิทยา มองว่า พิธีกรรมดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงกระบวนการสร้างความสัมพันธ์ทางสังคม ความศักดิ์สิทธิ์ของร่างกาย และพลังของ “เลือด” ในฐานะสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมและภาพแทนความสัมพันธ์ที่ซับซ้อนระหว่างบุคคลหรือกลุ่ม

มานุษยวิทยามองว่า เลือดไม่ได้เป็นเพียงของเหลวทางชีววิทยา แต่ยังทำหน้าที่เป็น “สัญลักษณ์ทางวัฒนธรรม” ที่สะท้อนถึงชีวิต ความบริสุทธิ์ หรือพลังศักดิ์สิทธิ์ (Douglas, 1966) การใช้เลือดในพิธีกรรมจึงเป็นวิธีหนึ่งที่สังคมใช้สร้างความมั่นคงทางจิตวิญญาณและความผูกพันอย่างลึกซึ้งซึ่งระหว่างบุคคลหรือกลุ่ม ยิ่งไปกว่านั้นพิธีกรรมสาบานเลือดยังทำหน้าที่กำกับหรือควบคุมพฤติกรรมของสมาชิกในชุมชนผ่านกระบวนการทางวัฒนธรรมที่ทำให้สิ่งที่ธรรมดากลายเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ (Sacralization) เพื่อรักษาระเบียบทางสังคม (Durkheim, 1912)

จากมุมมองของ Victor Turner (1969) พิธีกรรมประเภทนี้ยังเกี่ยวข้องกับช่วงเวลา “ไร้สถานะ” (Liminality) ที่บุคคลกำลังเปลี่ยนผ่านจากสถานะหนึ่งสู่อีกสถานะหนึ่ง เช่น จากคนแปลกหน้าสู่พี่น้องร่วมคำสัตย์ หรือจากบุคคลธรรมดาสู่สมาชิกในองค์กร พิธีกรรมจึงไม่ใช่เพียงการแสดงออกเชิงสัญลักษณ์ แต่เป็นกระบวนการผลิตความสัมพันธ์ทางอำนาจและอัตลักษณ์ทางสังคมอย่างเป็นระบบ

เหตุใด “เลือด” จึงกลายเป็นสื่อกลางของความผูกพัน ?

เลือดในฐานะสัญลักษณ์แห่งชีวิตและความศักดิ์สิทธิ์

“เลือด” คือ สิ่งที่มีความหมายอย่างลึกซึ้งในแทบทุกวัฒนธรรมทั่วโลก มันเชื่อมโยงกับ “ชีวิต” อย่างเป็นรูปธรรม เพราะเมื่อใดที่เลือดหยุดไหล ชีวิตก็มักจะสิ้นสุดลง ความเข้าใจเช่นนี้ทำให้เลือดถูกมองว่าเป็น “สาระสำคัญของชีวิต” และเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ต้องให้ความเคารพ Mary Douglas (1966) ชี้ให้เห็นว่า วัตถุจากร่างกาย เช่น เลือด น้ำคาว น้ำสุจิ หรือของเหลวที่ถูกขับออกจากร่างกายมักถูกตีความว่าเป็น “สื่อกลาง” ระหว่างความบริสุทธิ์และความแปดเปื้อน โดยขึ้นอยู่กับบริบท เช่น เลือดที่ไหลภายในร่างกายเป็นสิ่งปกติ แต่เมื่อหลั่งออกนอกร่างกายกลับกลายเป็นสิ่งต้องห้ามหรือศักดิ์สิทธิ์ในพิธีกรรมบางประเภท เช่นนั้น

“เลือดเมื่อหลั่งออกมานั้นไม่ใช่แค่ของเสีย แต่มันเป็นของศักดิ์สิทธิ์ เพราะมันเป็นตัวแทนของชีวิต ความเจ็บปวด และการเสียสละ” (Douglas, 1966)

การใช้เลือดในพิธีกรรม เช่น การแลกเลือดเพื่อเป็นพี่น้อง หรือการสาบานตนเข้าสู่กลุ่ม จึงถือเป็นการยืนยันพันธะที่เกินกว่าคำพูดธรรมดา เพราะมันเกี่ยวพันกับชีวิตของแต่ละบุคคลโดยตรง

เลือดกับความเป็นสายใย สายสัมพันธ์ และความผูกพัน

“เลือด” ในวัฒนธรรมมนุษย์ ไม่ได้จำกัดเพียงในความหมายทางชีววิทยา หากแต่มีความสำคัญในเชิงสังคมวัฒนธรรมอย่างลึกซึ้ง โดยเฉพาะในระบบความเป็น “เครือญาติ” ซึ่งเป็นกลไกพื้นฐานของการจัดระเบียบทางสังคมในทุกสังคมมนุษย์ เลือดในที่นี้จึงไม่ได้หมายถึงเพียงของเหลวในร่างกาย แต่หมายถึงสื่อกลางของความผูกพัน ความจงรักภักดี และสถานะของความเป็นสมาชิกในกลุ่มหนึ่ง ๆ ในสังคมส่วนใหญ่ “เครือญาติ” ที่สำคัญที่สุดคือความสัมพันธ์ทางสายเลือด ซึ่งเรียกว่า “ญาติสายตรง” (Consanguineal Kinship) เช่น (พ่อ แม่ ลูก) (พี่น้องร่วมบิดามารดา) สายเลือดเดียวกันถูกมองว่าเป็นหลักฐานของความสัมพันธ์แท้จริง เป็นสายใยที่ไม่สามารถตัดขาดได้ ความคิดเช่นนี้ปรากฏในวัฒนธรรมทั่วโลกและมีผลอย่างมากต่อสิทธิ หน้าที่ มรดก และการแต่งงาน ในสังคมตะวันตกความเชื่อที่ว่า “เลือดข้นกว่าน้ำ” เป็นวลีสะท้อนความสำคัญของความผูกพันทางเครือญาติที่เหนือกว่าความสัมพันธ์อื่น ๆ เช่นเดียวกับในสังคมไทยที่ให้คุณค่าต่อคำว่า “สายเลือดเดียวกัน” อย่างสูง

หนึ่งในปรากฏการณ์ที่น่าสนใจทางมานุษยวิทยา คือ “ญาติจำลอง” (Fictive Kinship) หรือความสัมพันธ์ที่ไม่ได้มีสายเลือดจริงแต่ถูกสร้างขึ้นมาให้เสมือนญาติผ่านพิธีกรรม ซึ่งหนึ่งในพิธีกรรมที่พบบ่อยคือ “พิธีกรรมสาบานเลือด” เพื่อเป็น “พี่น้องร่วมสาบาน” พิธีกรรมลักษณะนี้มักเกิดขึ้นในบริบทที่มีความจำเป็นต้องสร้างพันธะที่แนบแน่น เช่น กลุ่มนักรบ กลุ่มใต้ดิน (กลุ่ม/องค์กรอาชญากรรม) หรือแม้กระทั่งในวรรณกรรม เช่น สามก๊ก ซึ่งในที่นี้เลือดถูกใช้เป็นสัญลักษณ์แทนความผูกพันที่ลึกซึ้งไม่แพ้สายเลือดจริง Victor Turner (1969) วิเคราะห์ว่า ในพิธีกรรมดังกล่าวเลือดทำหน้าที่สร้าง “สายสัมพันธ์จำลอง” เพื่อเปลี่ยนสถานะของบุคคลจาก “คนนอก” ให้กลายเป็น “คนใน” ผ่านการใช้เลือดร่วมกันเป็นเครื่องยืนยัน

เลือดในพิธีกรรมเปลี่ยนผ่าน

พิธีสาบานเลือดไม่ใช่เพียงการกระทำเชิงสัญลักษณ์เพื่อแสดงความซื่อสัตย์หรือผูกพันเท่านั้น แต่ยังเป็นเครื่องมือทางพิธีกรรมที่ทำหน้าที่ “แปลงสถานะ” ของผู้เข้าร่วมจากคนนอกสู่คนใน จากคนธรรมดาสู่ผู้ที่มีพันธสัญญาศักดิ์สิทธิ์กับกลุ่มใหม่หรืออุดมการณ์ใหม่ การกรีดเลือดเพื่อสาบาน หรือ การผสมเลือดระหว่างบุคคล เป็นการทำให้ “เลือด” กลายเป็นสื่อกลางแห่งความผูกพันที่ลึกซึ้งกว่าเครือญาติทางสายโลหิต เพราะเป็นเลือดที่เลือกไม่ใช่เลือดที่กำหนดโดยธรรมชาติ ในเชิงโครงสร้างพิธีกรรม Van Gennep (1909) ได้แบ่งพิธีกรรมเปลี่ยนผ่านออกเป็น 3 ช่วง ได้แก่

ช่วงที่หนึ่ง : การแยกตัว (Separation) คือ บุคคลออกจากสถานะเดิมหรือชุมชนเดิม

ช่วงที่สอง : ภาวะก้ำกึ่ง (Liminality) คือ ช่วงเปลี่ยนผ่านที่เต็มไปด้วยความไม่แน่นอน ซึ่งในพิธีสาบานเลือดมักเกิดขึ้นในเวลาที่ผู้ร่วมพิธีแสดงความเสียสละหรือยอมให้เลือดตนหลังเพื่อเป้าหมาย หรือคำมั่นสัญญาบางประการ

ช่วงที่สาม : การกลับเข้าสู่สังคม (Incorporation) คือ บุคคลได้รับการยอมรับในสถานะใหม่ เช่น สมาชิกกลุ่ม นักรบ หรือผู้มีคำสาบานร่วมกัน

เลือด จึงถือเป็น “สื่อศักดิ์สิทธิ์และพรแดนใหม่ของความเป็นเครือญาติ” ในพิธีสาบานเลือด การกรีดเลือดแล้วผสมกัน (เช่น การเอานิ้วที่มีเลือดแตะกันหรือใส่ลงในภาชนะเดียวกัน) เป็นการกระทำที่มึนยว่า สายเลือดใหม่ได้ถือกำเนิดขึ้นซึ่งต่างจากสายเลือดโดยการกำเนิด นี่จึงเป็นการสร้างเครือญาติใหม่ในเชิงพิธีกรรม Mary Douglas (1966) อธิบายว่า เลือดเป็น “สิ่งแปลกแยก” ที่เมื่ออยู่นอกกายจะกลายเป็นของต้องห้ามหรือศักดิ์สิทธิ์ มันมีพลังในการแสดงถึง “การแปรสภาพ” และ “ข้ามพรแดน” ดังนั้นในพิธีสาบานเลือดเลือดจึงทำหน้าที่เป็นเครื่องหมายของการข้ามพรแดนระหว่างความเป็นบุคคลเดี่ยวและความเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่ม

กล่าวโดยสรุป พิธีสาบานเลือดทำหน้าที่ทั้งในเชิงพิธีกรรมและเชิงอุดมการณ์ โดยเป็นกระบวนการเปลี่ยนผ่านที่มีความซับซ้อนทางความหมาย ซึ่งแสดงถึงความสมัครใจในการ “เปลี่ยนสถานะ” โดยใช้เลือดในฐานะเครื่องหมายแห่งความเสียสละ ความศักดิ์สิทธิ์ และความเป็นเครือญาติใหม่ ร้างขอบเขตระหว่าง “คนใน” กับ “คนนอก” อย่างชัดเจน เลือดในพิธีกรรมนี้จึงทำหน้าที่ทั้งเป็นสื่อกลางของความภักดี และเป็นหลักฐานของการเปลี่ยนผ่านในแบบที่ไม่มีสิ่งใดเทียบเท่า

เลือดกับคำมั่นสัญญาและการควบคุมทางสังคม

เลือดในพิธีกรรมสาบานมีบทบาทสำคัญในการแสดงออกถึงความผูกพันที่ลึกซึ้งและยั่งยืนไม่ได้เป็นพันธะที่ไม่เพียงเชื่อมโยงผู้คนเข้าด้วยกัน แต่ยังทำหน้าที่เป็นกลไกทางสังคมที่ใช้ในการควบคุมพฤติกรรมและสร้างแรงกดดันทางศีลธรรมแก่ผู้เข้าร่วมพิธี เลือดจึงเป็นหนึ่งในวัตถุเชิงสัญลักษณ์ที่ทรงพลังที่สุดในวัฒนธรรมมนุษย์มาโดยตลอด ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เลือดถูกใช้เป็นเครื่องหมายของชีวิต ความตาย ความบริสุทธิ์ ความเสียสละ และโดยเฉพาะอย่างยิ่ง “คำมั่นสัญญา” ที่ลึกซึ้งและรุนแรงกว่าคำพูดหรือข้อกฎหมายธรรมดาในหลายวัฒนธรรม ดังนั้น พิธีกรรมสาบานเลือดจึงถูกออกแบบมาเพื่อสร้างพันธะที่ไม่สามารถยกเลิกได้ และทำหน้าที่เป็นกลไกควบคุมพฤติกรรมในระดับปัจเจกและกลุ่ม

Emile Durkheim (1912) มองว่า ศาสนาและพิธีกรรมมีบทบาทในการสร้าง “ความเป็นหนึ่งเดียวกัน” (Solidarity) การใช้เลือดในพิธีกรรมไม่เพียงเป็นการแสดงความเสียสละทางร่างกาย แต่ยังเป็นการกระทำที่ทำให้ “คำพูด” กลายเป็น “ความศักดิ์สิทธิ์” พิธีสาบานเลือดจึงกลายเป็นกระบวนการสร้างความผูกพันที่อยู่เหนือข้อตกลงทางโลก เช่น เครือญาติ หรือกฎหมาย เลือดจึงเปรียบได้กับ “ตราประทับ” ที่ทำให้คำมั่นมีผลต่อจิตใจและศีลธรรม เพราะการละเมิดคำสาบานที่ให้ได้ด้วยเลือดนั้นไม่เพียงเป็นการหักหลังผู้อื่น

แต่ยังเป็นการละเมิดต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์และโครงสร้างทางวัฒนธรรม ซึ่งมักมีบทลงโทษทางสังคมหรือจิตวิญญาณตามมา

ในสังคมที่ไม่มีกลไกควบคุมจากรัฐแบบสมัยใหม่ เช่น ชุมชนพื้นเมือง กลุ่มชนเผ่า หรือองค์กรใต้ดิน (เช่น มาเฟีย กลุ่มอาชญากรรม หรือกลุ่มทางการเมืองนอกระบบ) การควบคุมพฤติกรรมอาศัย “พิธีกรรม” แทนกฎหมาย โดยเฉพาะพิธีกรรมที่ใช้เลือดเป็นเครื่องมือ Victor Turner (1969) วิเคราะห์ว่า ช่วงเปลี่ยนผ่านของพิธีกรรมเป็นเวลาที่คุณคคลถูกถอดถอนสถานะเดิม และถูกฝึกให้ยอมรับกฎของกลุ่มใหม่ พิธีกรรมสาบานเลือดในช่วงนี้จึงมีผลทางจิตใจสูง เพราะเป็นช่วงที่คุณคคลต้องแสดงความภักดีด้วยการยอมหลังเลือดของตนเอง ซึ่งเปรียบเสมือน “การเกิดใหม่” ภายใต้กฎของกลุ่ม

Michel Foucault (1977) ชี้ให้เห็นว่า อำนาจในสังคมสมัยใหม่ไม่ได้อยู่ในรูปแบบของการลงโทษร่างกายโดยตรงเสมอไป แต่อยู่ในรูปของการ “ฝังอำนาจไว้ในตัวบุคคล” ผ่านการเฝ้ามองตนเอง พิธีกรรมสาบานเลือดแม้จะเป็นรูปแบบของพิธีกรรมโบราณ แต่ก็ทำงานในแบบคล้ายกัน คือ สร้าง “การควบคุมตัวเอง” ผ่านความกลัวศีลธรรม ความละอาย หรือคำสาปจากพิธีกรรม การที่คุณคคลรู้ว่าเขาเคยให้คำสาบานด้วยเลือดทำให้เขาต้องคอยระวังตนเองโดยที่ไม่ละเมิดพันธะนั้น เพราะกลัวการถูกลงโทษ ไม่ใช่แค่โดยกลุ่มแต่โดย “ตนเองภายใน” ที่จดจำคำมั่นนั้นไว้เสมอ

ในหลายกรณี พิธีกรรมเกี่ยวกับเลือดยังถูกใช้เพื่อเชื่อมโยงปัจเจกกับอุดมการณ์ เช่น การสาบานตนของนักปฏิวัติ นักรบ หรือเยาวชนในขบวนการเคลื่อนไหว เช่น กรณีของการสาบานเลือดในหมู่นักเรียนนักศึกษา หรือกลุ่มเคลื่อนไหวทางการเมืองในบางประเทศ เลือดถูกใช้เพื่อ “การสละชีพ” ให้กับชาติ ศาสนา หรืออุดมการณ์ กรณีนี้สอดคล้องกับแนวคิดของ Benedict Anderson (1983) ในเรื่อง “ชุมชนจินตกรรม” (Imagined Communities) ซึ่งชี้ว่า ชาติและความเป็นพวกเดียวกันถูกสร้างผ่านสัญลักษณ์ เช่น ธงชาติ เพลงชาติ และเลือดที่เสียไปเพื่อชาติ กลายเป็นส่วนหนึ่งของความศักดิ์สิทธิ์ที่หล่อเลี้ยงชาติพันธุ์หรือขบวนการนั้น ๆ

บทสรุป

พิธีกรรมสาบานเลือด คือ หนึ่งในรูปแบบของการแสดงคำมั่นสัญญาที่รุนแรง ลึกซึ้ง และทรงพลังที่สุดในประวัติศาสตร์วัฒนธรรมมนุษย์ การใช้เลือดในพิธีกรรมเช่นนี้ไม่ได้เป็นเพียงสัญลักษณ์ของชีวิตหรือการเสียสละเท่านั้น หากแต่เป็นการเปลี่ยนสัญญาธรรมดาก็กลายเป็นพันธะศักดิ์สิทธิ์ ที่ยากจะลบล้างหรือทรยศหักหลังได้ ในมิติทางมานุษยวิทยาเลือดทำหน้าที่เป็นตัวกลางของการเปลี่ยนผ่าน การสร้างพรมแดนทางสังคม และการฝังอำนาจผ่านวินัยตนเอง เลือดไม่เพียงสร้างความผูกพันทางกายภาพเท่านั้น แต่ยังมีพลังในการควบคุมพฤติกรรมผ่านความกลัว ความศรัทธา และจินตนาการร่วมของกลุ่ม พิธีกรรมสาบานเลือดจึงเป็นมากกว่าการแสดงความจริงรักภักดี แต่เป็นกระบวนการที่คุณคคลยอมเสียบางสิ่งจากร่างกายตนเอง เพื่อแสดงให้เห็นว่าคำมั่นนั้นมีค่ามากกว่าชีวิต เป็นการฝึกตนเองเข้ากับกลุ่ม อุดมการณ์ หรือความเชื่อใดก็ตามเชื่อหนึ่งอย่างไม่อาจถอนตัวได้ง่าย ๆ ท้ายที่สุด พิธีกรรมนี้ยังสะท้อนให้เห็นถึงความพยายามของมนุษย์ในการสร้าง “ระบบควบคุม” ในบริบทที่ไม่มีรัฐ ไม่มีตำรวจ หรือแม้แต่ศาสนาเป็นตัวกลาง เลือดจึงทำหน้าที่เสมือน “กฎหมายสูงสุด” ที่เขียนไว้บนร่างกายและจิตใจของมนุษย์เอง

ผู้เขียน

ภานรินทร์ แสงศรี น้ำเพชร

ฝ่ายสื่อสารสังคมและขับเคลื่อนนโยบายสาธารณะ ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน)

บรรณานุกรม

Anderson, B. (1983). *Imagined communities: Reflections on the origin and spread of nationalism*. London: Verso.

Douglas, M. (1966). *Purity and danger: An analysis of concepts of pollution and taboo*. London: Routledge & Kegan Paul.

Durkheim, E. (1912). *The elementary forms of the religious life* (J. W. Swain, Trans.). London: George Allen & Unwin. (Original work published in French)

Foucault, M. (1977). *Discipline and punish: The birth of the prison* (A. Sheridan, Trans.). New York: Pantheon.

Turner, V. (1969). *The ritual process: Structure and anti-structure*. Chicago, IL: Aldine Publishing.